

בס"ד פרשת וירא: האם צריך להפריש חלה מעיסה המחולקת למספר חתיכות

פתיחה

בפרשת השבוע באים שלושת המלאכים לאברהם ולשרה, לבשר להם שלוש בשורות. אברהם הזדרז להכין להם אוכל, וציווה על שרה שתמהר ותכין משלוש סאה קמח עוגות (יח, ג). כמה כל מלאך אכל? נחלקו המפרשים:

א. לדעת המדרש, אברהם הכין לכל אחד מהמלאכים עוגות מסאה קמח. דהיינו, כל עוגה הייתה עשויה בערך משמונה קילו קמח. בטעם הדבר שהכין כמות כך כל גדולה הביא הרמב"ן (שם) שתי אפשרויות: אפשרות ראשונה, אברהם ידע שהם מלאכים, ומבחינתו היה זה נחשב כמעין קרבן למזבח. אפשרות שניה, גם שאר בני הבית אכלו עם המלאכים, ובלשונו:

"קמח סולת - סולת לעוגות, כך הוא בבראשית רבה (מח, יב). ושם פירשו שהיו שלש סאים לכל אחד. ולא ידענו למה הרבה בלחם כל כך לשלושה אנשים. אולי ידע הסתלקות המאכל ראשון - ראשון, והוא כמרבה עולות למזבח, או שסעדו גדולי ביתו עמהם לכבודם."

ב. אפשרות נוספת על דרך הפשט הביא הרמב"ן, שאת שלושת סאי הקמח סיננו, ומהם הפרישו רק את הסולת - החלק המובחר ביותר. מתוך שלושה סאים של קמח אין הרבה סולת, כך שמדובר בכמות הגיונית אותה המלאכים יכלו לאכול לבדם.

בעקבות הכנת העוגות של שרה, נעסוק השבוע בהלכות חלה. נפתח בשאלה מאיזו כמות יש להפריש חלה, ואת חידושו של הצ"ח (והחזון איש בעקבותיו) שהגדילו משמעותית את השיעורים. ולאחר מכן נעסוק בשאלה, האם צריך להפריש חלה מעיסה שיש כוונה לחלקה למספר חלות שונות.

שיעור הפרשת חלה

מאיזו כמות יש להפריש חלה? המשנה במסכת חלה (ב, ו) כותבת, שרק כאשר יש שיעור של חמישה רבעים קמח (מאחד מחמשת מיני דגן) העיסה חייבת בחלה. למרות שכאשר המשנה מביאה את שיעור הפרשת החלה, היא מחשבת אותו בנפח כמו שאר השיעורים, חלק מהראשונים המירו את הנפח למשקל, מכיוון שכך קל יותר לחשב.

למעשה בידינו חלה הרי"ף (פסחים כג ע"ב בדה"ר) חישוב ששיעור זה שווה לנפח של ארבעים ושלוש ביצים וחומש ביצה, וכתב הרמב"ם שכמות זו שווה למשקל של 520 דרהם - מטבע שנהג בזמנו, וכן פסק השולחן ערוך (יו"ד שכד, א). הרמב"א הוסיף, שהנפח של כמות הביצים שהביא הרי"ף, שווה לנפח של עשר על עשר אצבעות.

מחלוקת הגר"ח נאה והצ"ח

כאמור לפי השולחן ערוך והרמב"א, השיעור של ארבעים ושלוש ביצים ושליש, שווה לנפח של עשר על עשר אצבעות. הצ"ח (פסחים קטז ע"ב ד"ה והואיל) הקשה על משוואה זו, שהרי הוא מדד ומצא שבמקום ארבעים ושלוש ביצים האמורות להיכנס למיכל של עשר אצבעות, נכנסות הרבה יותר. כדי לענות על סתירה זו, יש להסיק אחת משתי מסקנות:

מסקנה ראשונה האצבעות בזמן הזה גדולות יותר, ולכן נכנסות יותר ביצים במיכל. **מסקנה שנייה** הביצים בזמן הזה קטנו, ולכן נכנסות יותר ביצים במיכל. למעשה פסק הצ"ח כאפשרות השנייה שהביצים קטנו, וכך פסק גם החזון איש (אורח חיים, לט). לכן למרות שמשקל ארבעים ושלוש ביצים הוא 1.6 קילו וממנו יש להפריש חלה, בברכה יש להפריש רק 2.3 קילו,

הסברא שהניעה את הצ"ח לנקוט כדרך השנייה, מבוססת על העיקרון ההלכתי 'שאם מלאכים כראשונים אנו כבני אדם'. בפשטות מדובר באמירה רוחנית (שגם היא נתונה במחלוקת), אך הצ"ח הבין אותה גם במישור הגשמי - הראשונים גדולים מאיתנו גם בגוף. לכן לא ייתכן שהאצבעות של האחרונים גדולות משל הראשונים, וככל הנראה שיעור הביצים של האחרונים קטנות יותר. ובלשונו:

"ואמנם לפי שנתברר לי על פי מדידה, שהביצים המצויות בימינו הוא רק חצי ביצה מביצים שבהם שיעורי התורה, ועל כרחך שנשתנה בזמנינו: או שהאגודלים נתגדלו והמה גדולים יותר מהאגודלים שהיו בימי התנאים, או שהביצים נתקטנו והמה בזמנינו קטנים ממה שהיו בימי התנאים. וידוע שהדורות הולכים ומתמעטים, ועל כרחך הביצים בזמנינו נתמעטו."

ב. הרב חיים נאה (שיעורי תורה) כתב כתגובה לדברי החזון איש, שמנהג ירושלים מדורי דורות לא כך, ויש להפריש חלה בברכה כבר 1.6 קילו (וללא ברכה 1.2 קילו¹), וכן פסקו שאר הפוסקים (הרב פרנק, הגרש"ז ועוד), ולכן אין מקום לחוש לשיטתו של החזון איש, בין בדאורייתא (כמו אכילת מצה) ובין בדרבנן (כמו הפרשת חלה בזמן הזה), ולא כפי שסבר המשנה ברורה שיש להחמיר.

יש להוסיף, שגם היסטורית מוכח שלא השתנו השיעורים, שכן מצאו בפירמידות שבמצרים ביצה של תרנגולת בדיוק בגודל של ביצה בזמן הזה (וכך פשוט בסברא). את קושיות הצ"ח שגודל הביצים אינו שווה לגודל האצבעות יש לדחות, שאצבעותיו היו גדולות מהמוצק, או שהאצבעות בזמנו גדלו ושיעור הביצים בו מודדים נשאר אותו דבר. ובלשון התשובה מאהבה (ג, דף סו ע"ב):

"ולפי עניות דעתי נראה שמורי ורבי הגאון (= הצ"ח) חישוב לפי אגודל שלו, והוא היה ארוך בדורו משכמו ומעלה גבוה מכל העם, ורוחב אגודלו היה כפול משל אדם בינוני, כנודע לכל מי שזכה להכירו, ולכן יצא לו שיעור גדול כזה, וכדברים האלה אמרתי למורי ורבי הגאון בחיים חיותו, ונענע לי בראשו ושחק."

ג. שיטה נוספת באחרונים, היא שיטתו של הרב עובדיה (יחזקאל דעת ד, נה). הוא כתב, שלאחרונה מדדו את שיעור הדרהם וגילו ששיעורו אפילו יותר קטן ממה שסבר הגר"ח נאה - לא יותר משלושה גרם. משום כך לשיטתו, אפשר להפריש חלה בברכה כבר 1.560 קילו. אמנם הוא הוסיף, שטוב לחוש ממידת חסידות לשיטת הרב חיים נאה, ולהפריש בברכה רק 1.6 קילו.

¹ הסיבה לכך היא, כפי שראינו, במקור היו מודדים את הקמח שיש להפריש ממנו חלה בנפח, ובתוך אותו נפח אפשר לדחוס את הקמח שמכניסים ואפשר להכניסו בנחת, לכן מספק מפרשים חלה כבר 1.2 קילו (השיעור שהקמח ברוח), אך עם ברכה רק 1.6 קילו (השיעור בהודק).

כמה צריך להפריש

כאשר מפרשים חלה, איזו כמות יש להפריש? מעיקר הדין כפי שפסק הרמב"ם (ביכורים ה, א) אפשר להפריש אפילו מעט עיסה, לתת אותה לכהן, ולצאת ידי חובת הפרשת חלה. אמנם, חכמים תיקנו שנחתום (= אופה מסחרי) ייתן מעיסתו אחד חלקי ארבעים ושמונה, ואדם האופה בביתו יפריש אחד חלקי עשרים ארבע. בטעם ההבדל ביניהם נאמרו שני טעמים:

א. **הלבוש** (יו"ד שכב) כתב, שחכמים הקלו על הנחתום כדי שיוכל להרוויח בצורה יותר משמעותית. ב. **הש"ך** (שם, ב) כתב, שחכמים רצו לדאוג שהכהן יקבל כמות משמעותית של חלה. כאשר נחתום מפרש חלה, אפילו אם הוא מפרש אחד חלקי ארבעים ושמונה, יש בהפרשה חלק משמעותי. לעומת זאת כדי שבעל הבית ייתן כמות משמעותית, הוא צריך לתת אחד חלקי עשרים ארבע.

בזמן הזה, שהכהנים טמאים ולא אוכלים חלה (וכפי שראינו בעבר (קרח שנה א') בכלל לא בטוח שהם כהנים) והחלה נשרפת, בפשטות גם בעל הבית אינו צריך להפריש יותר מאחד מארבעים ושמונה. לא זו בלבד, **הרמ"א** (שם, ה) הוסיף שהמנהג בזמנינו להפריש כלשהו ובכך יוצאים ידי חובה, ועל אף שעל פי הסוד יש להפריש כראוי, כפי שהעיר **הברכי יוסף** (שם), למעשה לא ראה שנוהגים כך.

עיסה על מנת לחלק

עד כה הדין עסק במקרה בו אדם מכין עיסה, ואופה מכל הקמח עוגה אחת, שבזמננו יש להפריש חלה. דנו הפוסקים מה הדין כאשר אדם מכין עיסה שיש בה שיעור מספיק כדי להפריש חלה, אך הוא מחלק את הבצק למספר עיסות קטנות, שכל עיסה תשמש לעוגה או לחלה נפרדת, ובהן אין שיעור כדי להפריש חלה:

בתלמוד ירושלמי (א, ה) מובא, שבמקרה בו נחתום הכין עיסה על מנת לחלקה למספר עיסות שבכל אחת יש פחות מכשיעור - היא עדיין חייבת בחלה. נחלקו בטעם הדבר: יש שכתבו שהחשש הוא שלא יצליח למכור את העיסות והן יישארו אצלו, ויש שכתבו שיש חשש שימכור לאדם אחד כמות גדולה, ואותו אדם ייכשל באכילת לחם שלא הופרש ממנו חלה, ובלשון **הבית יוסף** (יו"ד שכו):

"במשנה שם נחתום שעשה שאור לחלק חייב בחלה שמא ימצא לקוחות ונטבלו מיד, כלומר אם ימצא מי שיקנה הכל כאחד לא יחלק וכתבוהו הר"ש (ד"ה ונשים) והרא"ש (חלה, ג). וגם הרשב"א בפסקי חלה שלו (שער ב) ונראה שהיה גורס שמא לא ימצא לקוחות שכתב שאם לא ימצא מי שיקנה ממנו נותן דעתו לאפות כולו לעצמו וכן כתב הרמב"ם."

בדינו של אדם פרטי הלש עיסה על מנת לחלקה נחלקו האמוראים ובעקבותיהם הראשונים: דעת רבי יוחנן, וכך פסקו גם רוב הראשונים **והשולחן ערוך** (שכו, ב), שאינה חייבת בחלה, מכיוון שהחששות הקיימים בנחתום לא קיימים אצלו, ורק במקרה בו אפה ואחר כך חילק, היא תהיה חייבת. דעת ריש לקיש לעומת זאת, וכך פסק גם **הראב"ד**, שגם האדם הפרטי חייב בחלה.

מנהג הנשים

לכאורה בעקבות כך, במקרה בו אישה לשה עיסה שיש בה שיעור חלה, אך מקפידה אותה כדי שכל שבת תוכל לקחת חתיכת בצק שיש בה פחות משיעור חלה ולאפות אותה, העיסה תהיה פטורה מחלה, כמו כל עיסה שעשויה לחלק על ידי אדם פרטי. למעשה מנהג הנשים לא היה כך, והן היו מפרישות חלה בברכה, ונחלקו הפוסקים כיצד ליישב את מנהגן (פתחי תשובה שם, ב):

א. **הלבוש, הדרישה והב"ח** כתבו, שכאשר הפוסקים פטרו אדם פרטי הלש עיסה על מנת לחלק, זהו אך ורק במקרה בו הוא מתכוון לחלקה לשכנים רבים, אבל במקרה בו הוא משאיר את העיסה אצלו בבית, למרות שהוא מחלק אותה למספר לחמים שונים שבכל אחד מהם יש פחות משיעור חלה - עדיין חובה להפריש.

נראה שהסברא לכך היא, שכשם שמחייבים נחתום להפריש חלה, כיוון שיש חשש שלא יצליח למכור את העיסה שלו והיא תישאר אצלו, כך יש חשש שאותה אישה תתחרט ותהפוך את כל העיסה ללחם אחד גדול החייב בחלה. לעומת זאת כאשר היא מחלקת לשכנותיה, אין חשש שלא תצליח לחלק את העיסה או שתדרוש אותה בחזרה, ולכן היא פטורה מהפרשה, ובלשונם:

"כתבו הלבוש, הדרישה והב"ח, דדווקא אם רוצה לחלקה לאנשים הרבה, אבל בשביל שהוא מחלק לעצמו לא מקרי עושה לחלק. וכתבו כן ליישב מנהגינו, שנוהגות הנשים בערב שבת ללוש רק שיעור חלה ונטלים חלה ומברכים אף דדעתם לחלק לחמים שקורין קיטקי"ש שאין בהם שיעור חלה, משום דלא הוי לחלקה לאנשים הרבה."

ב. בתשובת **בית אפרים** (שם) חלק על דבריהם, מכיוון שמדברי התוספות בברכות (לז"ב ד"ה לחם) מוכח שלא כשיטתם. התוספות מביאים בשם **רבינו יחיאל** שהסתפק האם אטריות חייבות בחלה, מכיוון שמחלקים את העיסה הגדולה למספר עיסות קטנות - מוכח שגם כאשר מכינים עיסה על מנת לחלקה למספר עיסות, זאת נחשבת עיסה על מנת לחלק שפטורה מחלה.

בעקבות הקושיה, העלה הבית אפרים אפשרות אחרת. הוא טען, שאדם פרטי פטור מהפרשת חלה כאשר הוא מתכוון לחלקה, זה רק במקרה בו לא שמים בשלב כלשהו את כל העיסות באותו סל, אבל כאשר שמים באותו סל את העיסות, למרות שלמעשה לא יאפו את כולן באותו זמן - הסל מצרף את כל העיסות להיחשב כעיסה אחת (ועיין **חזון איש** יו"ד קצח, ב - ג).

להלכה

למעשה כתבו גם אחרוני זמנינו, שגם אשה שמחלקת את עיסתה לעיסות קטנות ולא תכניס אותן לסל אחד וכפי שהצריך הבית אפרים, עדיין חייבת להפריש חלה בברכה, מכיוון שכפי שראינו כך דעת הלבוש, הדרישה וב"ח, וכן הש"ך והגר"א. יש להוסיף, שבמקרה בו מכניסים את העיסות למקפיה, ייתכן שגם לדעת הבית אפרים יש להפריש כי המקפיה נחשב מעין סל המצרף.²

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו...³

² כאשר מספר עיסות נמצאות בסל אחד, הסל מצרף את כולן להיחשב כעיסה אחת גדולה ויש להפריש חלה בברכה. לעומת זאת, כאשר מדובר במיכל הגדול מ-330 ליטר, יש ספק האם מדובר בסל שיוכל לצרף. בסוגיה זו אין השלכה כפי שראינו, כי אין הלכה כדעת הבית אפרים, אך במקרה בו לשו מספר עיסות שבוע אחרי שבוע והכניסו אותן למקפיה תהיה השלכה, ופסק **המנחת יצחק** (ח, קט) שיש להפריש ללא ברכה.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com